

tasavvur

tekirdag ilahiyat dergisi | tekirdag theology journal

e-ISSN: 2619-9130

tasavvur, Aralık/December 2023, c. 9, s. 2: 1669-1699

Dârekutnî'nin Teşeyyu' İle İtham Edilmesi

Dârekutnî's Accusation of Teşeyyu'

Metin TEKİN

Dr., Arş. Gör., Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi,
İlahiyat Fakültesi, Hadis ABD

Doctor Research Assistant, Kahramanmaraş Sütçü İmam University,

Faculty of Theology, Department of Hadith

metintekin_adige@hotmail.com

ORCID: 0000-0001-5041-340X

DOI: 10.47424/tasavvur.1361185

Makale Bilgisi | Article Information

Makale Türü / Article Type: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Date Received: 15 Eylül / September 2023

Kabul Tarihi / Date Accepted: 6 Aralık / December 2023

Yayın Tarihi / Date Published: 31 Aralık / December 2023

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Aralık / December

Atıf / Citation: Tekin, Metin. "Dârekutnî'nin Teşeyyu' İle İtham Edilmesi". *Tasavvur*

- *Tekirdağ İlahiyat Dergisi* 9 / 2 (Aralık 2023): 1669-1699.

<https://doi.org/10.47424/tasavvur.1361185>

İntihal: Bu makale, ithenticate yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

Plagiarism: This article has been scanned by ithenticate. No plagiarism detected.

web: <http://dergipark.gov.tr/tasavvur> | <mailto:ilahiyatdergi@nku.edu.tr>

Copyright © Published by Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi,
İlahiyat Fakültesi / Tekirdağ Namık Kemal University, Faculty of
Theology, Tekirdağ, 59100 Turkey.

CC BY-NC 4.0

Öz

İslâm tarihinde gerek eserleriyle gerekse düşünceleriyle İslâmî ilimlere katkı sağlamış birçok âlim teşeyyu'a (Şiîliğe meyilli olmaya) nisbet edilmiştir. Dârekutnî (ö. 385/995) de bu ithama maruz kalan âlimlerden biridir. Kuvvetli hâfızası ve derin anlayışıyla döneminin önde gelen hadis hâfızlarından biri kabul edilen Dârekutnî, hadis ilminde yetkinliğini gösteren pek çok eser telif etmiştir. Ayrıca kendisine çok az kişiye nasip olan "emîru'l-mü'minîn fi'l-hadîs" ünvanı verilmiştir. Dârekutnî'nin teşeyyu' ile suçlanmasının arka planında ise Şiî bir şair olan Seyyid el-Himyerî'nin (ö. 173/789) şiirlerini ezberlemesi yatmaktadır. Bu makalede, Dârekutnî'ye nisbet edilen teşeyyu' iddiası incelenmiş ve Dârekutnî hakkındaki mezkûr ithama kaynak teşkil eden malumat irdelenerek bu suçlamanın sağlam bir zeminde ele alınıp alınmadığı inceleme konusu yapılmıştır. Hem Dârekutnî'nin kendi sözleri ve eserleri hem de Ehl-i sünnet ve Şîa ricâl edebiyatı üzerinden yapılan araştırma neticesinde Dârekutnî'ye yöneltilen teşeyyu' suçlamasının bir iddiadan ibaret olduğu ve ilmî bir temele dayanmadığı sonucuna varılmıştır. Ayrıca araştırmada konuyla alakalı kaynaklardaki bilgiler tetkik edilerek elde edilen malumatın objektif bir şekilde sunulmasına çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Hadis, Dârekutnî, Şîa, Ehl-i Sünnet, Teşeyyu', Cerh-Ta'dîl.

Abstract

In the history of Islam, many scholars who have contributed to Islamic sciences both with their works and their thoughts have been attributed to teşeyyu' (being inclined to Shi'ism). Dârekutnî (d. 385/995) is one of the scholars who were subjected to this accusation. Dârekutnî, who was considered one of the leading hadîth reciters of his period with his strong memory and deep understanding, wrote many works showing his competence in the science of hadîth. He was also given the title of "Amîr al-mu'minîn fi'l-hadîs", a title bestowed upon very few people. The background behind Dârekutnî's accusation of teşeyyu' is that he memorized the poems of Sayyid al-Himyerî (d. 173/789), a Shiite poet. In this article, the allegation of teşeyyu' attributed to Dârekutnî has been examined and the information that constitutes the source of the said accusation against him has been examined and whether this accusation has

been handled on a solid basis has been examined. As a result of the research conducted on both Dârakutnî's own words and works and the Ahl al-Sunnah and Shia rijâl literature, it was concluded that the accusation of teşeyyu' directed against Dârakutnî was merely an allegation and was not based on a scientific basis. In the research, the information in the relevant sources was examined and an attempt was made to present the information obtained in an objective manner.

Keywords: Hâdîth, Darekutni, Shia, Ahl al-Sunnah, Tashayyu', Jarh-Tadil.

Giriş

Rasûlüllah'ın hadislerinin sonraki nesillere güvenilir bir yolla aktarılmasını kendilerine genel bir prensip edinen muhaddisler, nakledilen rivayetlerin makbul olabilmesi için ravide bazı şartların olması gerektiğini belirtmişlerdir. Muhaddisler, ravinin ehl-i bid'ata mensup olmasını ya da onların fikirlerini benimsemesini bir cerh sebebi saymışlardır. Fakat mezkûr kaide muhaddisler tarafından ehl-i bid'attan olan ravilerin naklettiği tüm rivayetlerin reddedilmesi şeklinde uygulanmamıştır. Onlar söz konusu ilkeyi mezhebinin propagandasını yapan ravilerin aktardıkları hadislerin kabul edilmeyip geriye kalanların rivayetlerinin makbul addedilmesi şeklinde işletmişlerdir. Bu çerçevede Sünnî geleneğe mensup olduğu halde herhangi bir gerekçeyle bid'atçı olmakla itham edilen şahısların tetkik edilmesi mühim bir mesele olarak gözükmektedir. Böylece İslâmî ilimler tarihinde başta Şîlik olmak üzere ehl-i bid'ata mensup olmakla itham edilen kişiler hakkında nakledilen pek çok yanlış malumatın ortaya çıkarılması mümkün olacaktır.

Dârekutnî de teşeyyu' ile suçlanan âlimlerden birisidir. İslâmî ilimlerde mühim bir konuma sahip olan ve daha çok muhaddis kimliğiyle ön plana çıkan Dârekutnî, başta hadis ilmi olmak pek çok sahada eser telif etmiş ve devrindeki muhaddisler içerisinde en yüksek mertebeye ulaşmış hadis hâfızları hakkında kullanılan "emîru'l-mü'minîn fi'l-hadîs" ünvanı kendisine verilmiştir. Kıraat ilminde de yetkin bir âlim olan Dârekutnî, şiir ve edebiyata da merak duyduğu ve nazımının güzelliğinden dolayı Şî bir şair olan Seyyid el-Himyerî'nin şiirlerini ezberlemiş ve teşeyyu' ile suçlanmıştır. Bu bağlamda

Dârekutnî'nin kendisine nisbet edilen mezkûr iddianın ne kadar gerçeği yansıttığı ve Sünnî bir âlim olup olmadığının tespiti önem arz etmektedir.

Dârekutnî'ye atfedilen teşeyyu' iddiasının tahlil edilmeye çalışıldığı bu araştırmada mezkûr ithamın zikredildiği Ehl-i sünnet ulemanın eserlerinin yanı sıra klasik ve modern dönemde yazılan ve Şîa hadis edebiyatında önemli bir yer işgal eden kaynaklardan istifade edilmiştir. Bunun yanı sıra konuya katkı sağlayacağı düşünülerak Himyerî'nin şiirlerinin muhtevası da incelemeye tabi tutulmuştur. Ayrıca teşeyyu' suçlamasının daha sağlıklı bir zeminde tetkik edilebilmesi adına Dârekutnî'nin *Fedâilü's-sahâbe* ve özellikle ricâle dair değerlendirmelerini içeren eserlerine başvurularak kendisine nisbet edilen teşeyyu' ithamına kanıt olabilecek verilerin elde edilmesine gayret edilmiştir.

1. Dârekutnî'nin Kısa Biyografisi

306/918'da Bağdat'ın bir mahallesi olan Dârulkutnî'de doğduğu ifade edilen Dârekutnî'nin tam adı Ebu'l-Hasen Ali b. Ömer b. Ahmed b. Mehdî b. Mes'ûd b. Nu'mân b. Dînar b. Abdullah el-Bağdâdî'dir.¹ Çocukluk çağından itibaren ilimle meşgul olmaya başlayan Dârekutnî,² selef uleması gibi ilmî yolculuklar yapmış, Kûfe, Basra, Vâsıt, Dımeşk, Şam ve Mısır'a giderek pek çok âlimden ilim elde etmiştir.³ Dârekutnî, başta hadis olmak üzere fıkıh, kıraat,⁴ megâzî ve nahiv gibi pek çok ilmi kendisinde cem etmiş bir âlimdir. Şâfiî mezhebine mensup olan Dârekutnî, Ebû Saîd el-İstahrî'den (ö. 328/940) fıkıh ilmini tahsil etmiştir.⁵ Dârekutnî, farklı ilim dalları ile meşgul olmasına

¹ Şemseddin Muhammed b. Ahmed b. Osman ez-Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, Nşr. Şuayb el-Arnaût vd., Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1404/1984, 16/449.

² Zehebî, *Siyer*, XVI, 452.

³ Abdullah b. Dayfullah er-Rahîlî, *el-İmam Ebu'l-Hasen ed-Dârekutnî ve âsâruhu'l-ilmîyye*, Daru'l-Endelüs el-Hadra & Cidde 2000/1421, 38. Ayrıca bkz. Zehebî, *Siyer*, XVI, 450, 457; Zehebî, *Tezkiratü'l-huffâz*, Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmîyye, 1998/1419, III, 132.

⁴ Zehebî, kıraat âlimlerinin biyografilerini ele aldığı eserinde Dârekutnî'yi de zikretmiştir. Bkz. Şemseddin Muhammed b. Ahmed b. Osman ez-Zehebî, *Ma'rifetü'l-kurrâi'l-kibâr 'ale't-tabakâti ve'l-âsâr*, Thk. Şuayb Arnaût & Sâlih Mehdî (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1408/1988), 1/350-352.

⁵ Ebu'l-Abbâs Şemsüddîn Ahmed b. Muhammed b. İbrâhîm b. Ebî Bekr b. Hallikân el-Bermekî el-İrbilî, *Vefeyâtü'l-a'yân ve enbau ebnai'z-zaman*, Nşr. İhsan Abbas, Beyrut: Dâru Sadır, (t.y), III, 297.

rağmen selef akidesini benimsemiş ve kelam ilmiyle ilgilenmemiştir.⁶ Arz ve semâ yoluyla kıraat ilmini Muhammed b. Hasen en-Nakkâş, Ali b. Saîd el-Kazzâz, Muhammed b. Husayn et-Taberî ve Ebû Bekir b. Mücahid'den tahsil etmiştir.⁷ Ebu'l-Kâsım el-Begavî, Yahya b. Muhammed b. Saîd, Ebû Bekir b. Ebî Dâvud gibi âlimlerden hadis dinlemiştir.⁸ Ebû Abdillâh Hâkim en-Nîsâbûrî, Abdülganî b. Saîd el-Mısırî, Ebû Zer el-Herevî, Ebû Mes'ûd ed-Dimeşkî, Ebû Nuaym el-İsfahânî ve Ebû Bekir el-Berkânî onun önde gelen talebeleridir.⁹ Devrinin en büyük âlimlerinden olan Dârekutnî, 385/995 yılında Bağdat'ta vefat etmiş ve Bâbüddeyr Kabristanı'na defnedilmiştir.¹⁰

Hatib el-Bağdâdî'nin naklettiğine göre ilelü'l-hadîs ve esmâü'r-ricâl gibi ilimlerin kendisiyle sona erdiği ifade edilen Dârekutnî,¹¹ yukarıda belirtildiği gibi İslâmî ilimlerin birçoğunda eser vermekle birlikte asıl ihtisas sahibi olduğu alan hadis ilmidir.¹² Dolayısıyla telif ettiği kitapların çoğu hadise dair eserlerdir. Ancak yazdığı eserlerin bir kısmı günümüze ulaşmamış, bir kısmı da henüz matbu değildir. *es-Sünen, Kitâbü'l-ilzâmât, Kitâbü't-tettebbu', Ricâlü'l-Buhârî ve Müslim, Fedâilü's-sahâbe ve menâkibühüm, İlelü'l-hadis, Suâlatü'l-Hâkim, Zikru esmâi't-tâbiîn ve men ba'dehüm min men sahat rivâyetühü inde'l-Müslim, el-Mü'telif ve'l-muhtelif* Dârekutnî'nin kaleme aldığı eserlerden bazılarıdır.¹³

2. Dârekutnî'nin Teşeyyu' İle İtham Edilmesi

⁶ Zehebî, *Siyer*, XVI, 457.

⁷ İbn Hallikân, *Vefeyâtü'l-a'yân*, III, 297; Ayrıca bkz. Zehebî, *Siyer*, XVI, 451.

⁸ Ebû Bekr Ahmed b. Alî b. Sâbit el-Bağdâdî, *Târîhu Medîneti's-selâm*, Nşr. Beşşâr Avvâd Ma'ruf, Beyrut: Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, 1422/2001, XIII, 487; Zehebî, *Siyer*, 449-450.

⁹ Hatib, *Târîhu Medîneti's-selâm*, XIII, 487; Zehebî, *Tezkiratü'l-huffâz*, III, 132;

¹⁰ Hatib, *Târîhu Medîneti's-selâm*, XIII, 494; İbn Hallikan, *Vefeyâtü'l-a'yân*, III, 298; Çakan, İsmail Lütfî, "Dârekutnî", TDV İslâm Ansiklopedisi (DİA), XIII, İstanbul, 1993, 488.

¹¹ Hatib, *Târîhu Medîneti's-selâm*, XIII, 487-488.

¹² Kâdî Ebu't-Tayyib et-Taberî, Dârekutnî'nin kendi döneminde yaşayan muhaddisler içerisinde en yüksek mertebeye ulaşmış hadis hâfızları için kullanılan "emîru'l-mü'minîn fi'l-hadîs" ünvanına sahip olduğunu belirtir. Bkz. *Târîhu Medîneti's-selâm*, XIII, 489; Ebu'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî es-Süyûtî eş-Şâfiî, *Tabakâtü'l-huffâz*, (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1402/1983), 395.

¹³ Dârekutnî'nin eserlerini topluca görmek için bkz. Abdullah b. Dayfullah er-Rahîlî, *el-İmam Ebu'l-Hasan ed-Dârekutnî ve âsâruhu'l-İlmiyye*, Dâru'l-Endelüs el-Hadrâ & Cidde 2000/1421, 172-240; Ebu'l-Hasan Ali b. Ömer b. Ahmed ed-Dârekutnî, *el-Mu'telif ve'l-muhtelif*, Nşr. Muvaffak b. Abdullah b. Abdülkadir, Beyrut: Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, 1406/1986, 41-55.

Dârekutnî'nin teşeyyu' ile itham edilme gerekçesini zikretmeden önce teşeyyu' kavramının hangi manaya geldiğine kısaca değinmek faydalı olacaktır. Öncelikle şunu ifade etmek gerekir ki mezkûr terimin kullanıldığı zaman dilimine göre farklı manalarda kullanıldığı görülmektedir. Dolayısıyla cerhta'dil ulemasının hakkında "teşeyyu'" ifadesini kullandığı raviyle ilgili değerlendirme yaparken söz konusu kavramın hangi manaya geldiğini tespit etme konusunda son derece dikkatli olunmalıdır. Konu doğrudan "teşeyyu'" lafzının incelenmesi olmadığından burada sadece İbn Hacer'in (ö. 852/1449) sözünü aktarmakla yetinip konunun ayrıntısı ilgili çalışmalara havale edilecektir. İbn Hacer, *Tehzîb* isimli eserinde konuyla ilgili şöyle demektedir:

"Mütekaddim ulemanın kullanımında teşeyyu', Hz. Ebû Bekir ile Hz. Ömer'i, Hz. Ali'ye takdim etmek ve onların Hz. Ali'den daha üstün olduğunu kabul etmekle birlikte Hz. Ali'nin Hz. Osman'dan faziletli olduğuna, Hz. Ali'nin savaşlarında haklı olduğuna, muhaliflerinin hata ettiklerine inanmaktır. Ancak bazı Şiîler, Hz. Ali'nin Hz. Peygamber'den sonra mahlukatın en üstünü olduğuna inanmaktadır. Şayet vera' sahibi, dindar, doğru sözlü, müçtehit bir kişinin böyle bir itikadı varsa, bir de bu kişi mezhebinin propagandasını yapan biri değilse bundan dolayı rivayeti reddedilmez. Müteahhirûn âlimlerin kullanımında ise teşeyyu', mahza Râfızîliktir. Aşırı Râfızî¹⁴ olan kişinin rivayeti kabul edilmez."¹⁵

Kısaca ifade etmek gerekirse gerek İbn Hacer'in gerekse diğer ulemanın kullanımları dikkate alındığında hicrî ilk üç asırda Şiîlikle itham edilen ravilerden herhangi birisinin mezhebî manada "Şiî" olarak vasıflanması mümkün görünmemektedir. Zira Şiâ'nın mezhep olarak ortaya çıkışı daha geç bir döneme denk gelmektedir.¹⁶ Çünkü bu zamandaki söz konusu itham, ravilerin

¹⁴ Terim olarak Râfızî, Zeyd b. Ali'nin (ö. 122/740) Emevîler'e karşı başlattığı isyan hareketinde Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer'i meşrû halife kabul ettiği için kendisini terk eden ilk İmâmîler'i, daha sonra ilk üç halifenin hilâfetini kabul etmediklerinden dolayı tüm Şiî grupları, ardından da Şiî unsurları barındıran bazı bâtnî toplulukları ifade etmektedir. Bkz. Öz, Mustafa, "Râfızîler", *TDV İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, XXXIV, İstanbul, 2007, 396.

¹⁵ Ebu'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Ali b. Muhammed el-Askalânî, *Tehzîbu't-tehzîb*, Hindistan: 1326/1908, I, 94.

¹⁶ Şiâ'nın cemaat olmaktan çıkıp mezhebî hüviyet kazanmasıyla ilgili bkz. Ethem Ruhi, Fığlalı, *İmâmîyye Şiâsi*, İstanbul, 1984, 108; İrfan Abdülhamid, *İslam'da İtikadi Mezhepler ve Akaid Esasları* (çev. Saim Yeprem), (İstanbul, 1994), 19; Hasan Onat, *Emevîler Devri Şiî Hareketleri ve*

fazilet tartışmalarında bir tarafın yanında yer almaları, Hz. Ali'nin hilâfet hakkının gasp edildiği iddiasına karşı tepki göstermeleri ve diğer sahâbilerle aralarında cereyan eden savaşlarda haklı olduğuna kanaat getirmeleri, Ehl-i Beyt'in başında yer aldığı hareketlere maddi veya manevi manada yardımcı olmaları, Ehl-i Beyt'in önde gelen kişileriyle bir şekilde irtibatlı olmaları gibi nedenlere matuftur. Mezkûr meseleler bir ravinin mezhebî manada Şii olduğunu değil, gerek Hz. Ali'ye gerekse Ehl-i Beyt'e muhabbet beslediğini göstermektedir ve buna tâbiîn ile tebe-i tâbiîn ravilerinde sıklıkla rastlamak mümkündür.¹⁷

Teşeyyu' kavramının anlamına dair bu izahtan sonra Dârekutnî'nin teşeyyu' ile itham olunması meselesine geçilebilir. Tarih içerisinde teşeyyu' gibi ithamlara maruz kalan ravilere bakıldığında kimi zaman kayda değer bir gerekçeye dayanmadan söz konusu ithamların yapıldığı görülmektedir.¹⁸ Dâre-

Günümüz Şiiliği (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1993), 19 vd.; Konuyla alakalı yapılan bir doktora tezi için bkz. Lynda G. Clarke, *Early Doctrine of The Shi'ah, according to The Shi'ah Sources* (Montreal: McGill University, Doktora Tezi, 1994), 141-256; Najam Haider, *The Origins of the Shi'a: Identity, Ritual, and Sacred Space in Eighth-Century Kûfa*, Cambridge: Cambridge University Press, 2011), 189, vd.

¹⁷ Ayrıntılı bilgi için bkz. Muhammed Enes Topgöl, *Hadis Râvilerinde Şiilik Eğilimi* (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2010), 49-59; Muhammed Enes Topgöl, "Erken Dönem Hadis Çalışmalarında Şiilik İthamları -Hadis Tarihi Çerçevesinde Bir İnceleme-", *M. Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 55 (2018), 55-76; Ali Sâmî en-Neşâr, *Neş'etü'l-fikri'l-felsefî fi'l-İslâmî* (Kâhire: Dâru'l-Maârif, 1969), 2/21 vd.; Abdullâh el-Garîfî et-Teşeyyu', *nuşûuh, merâhihuh, mukavvemâtuh*, (Beyrut: Dâru'l-Melâk, 1995/1415), 19-188; Kâmil Mustafa eş-Şibî, *es-Sila beyne't-tasavvuf ve't-teşeyyu'*, (Beyrut: Dâru'l-Endülüs, 1982), 11-253; Abdülazîz Muhammed Nûr Velî, *Eseru't-teşeyyu' 'alâ rivâyâti't-târîhiyye fi karni'l-evvelî'l-hicrî*, 1415/1995, 11-36; İhsân İlahî Zahîr, *eş-Şâtü ve't-teşeyyu'u -fırak ve târih-*, (Pakistan: Dâru's-Selâm, 1415/1995), 13-44; Abdullah Feyyaz, *Tarihü'l-îmamiyye ve eslafihim mine's-Şiati münzü neş'etü't-teşeyyu' hattâ matlai'l-karnî'r-râbi'i'l-hicrî* (Beyrut: Müessesetü'l-A'lemi li'l-Matbu, 1406/1986), 31, vd.

¹⁸ Bu bağlamda Abdürezzak (ö. 211/826-27), Nesâî (ö. 303/915), Taberî (ö. 310/923) ve Hâkim en-Nisâbûrî (ö. 405/1024) Şiilikle itham edilen âlimlerdendir. Bkz. Mirza Tokpınar, "Abdurrazzak b. Hemmam (126-211/744-827)'in Şiilikle İtham Edilmesi Üzerine Bir İnceleme (I)" *Dinî Araştırmalar Dergisi*, 9 (2001), 77-92; Veli Aba, "Nesâî'nin Şiilikle İthamı", *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi*, 18 (2018/1), 167-191; Zeynep Keleşoğlu, "Taberî'nin Şiilikle İtham Edilme İddiaları ve Bu İddiaların Değerlendirilmesi", *Turkish Journal of Shiite Studies*, 3 (2021/1), 93-119; Enbiya Yıldırım, "El-Hâkim en-Neysâbûrî'nin Şiilikle İtham Edilmesi", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 57 (2016/1), 57-84.

kutnî'nin teşeyyu' ile itham edilmesi de bu bağlamda zikredilebilir. Kaynakların verdiği bilgilere göre Dârekutnî, edebiyat ve şiirle de ilgilenmiş ve pek çok şairin divanlarını ezberlemiştir.¹⁹ Şîi bir şair olduğu anlaşılan Seyyid el-Himyeri'nin (ö. 173/789) *Dîvân'*ını ezberlemesi, onun böyle bir ithama maruz kalmasında etkili olmuştur.²⁰ Ayrıca Dârekutnî'nin Ehl-i Beyt'e olan muhabbeti nedeniyle Himyeri'nin şiirlerini ezberlemesinin muhtemel olduğu ve bundan dolayı teşeyyu' ile itham edilebileceğine de işaret edilmiştir.²¹

Dârekutnî'nin Himyeri'nin şiirlerini ezberlemesinin dışında birtakım siyasi sebeplerden dolayı da teşeyyu' ile itham edildiği söylenebilir. Bu bağlamda Dârekutnî ile başlayıp Hâtîb el-Bağdâdî (ö. 463/1071) ve İbn Abdilber'le (ö. 463/1071) sona eren yedi hadis hâfızının²² Şîilikle irtibatlandırıldığı kaydedilmektedir. Dârekutnî'nin 306/918 yılında doğduğu dikkate alındığında söz konusu hadis hâfızlarının yaşadığı zaman diliminin hicrî 306-463 yılları arasında olduğu anlaşılmaktadır. Kalam ilmine mesafeli durup selefin itikadını kabul eden Dârekutnî ile itikatta Eş'arî mezhebini benimseyen diğer altı hadis hâfızı, Şîi olmakla ya da teşeyyu' ile itham edilmişlerdir. Şîilik suçlamasına bu dönemde çok sık tesadüf edilmesi, toplum tarafından Fâtımî ve Büveyhî devletine karşı duyulan tepkiden istifade edilerek önde gelen ulemanın dışlanması istikametinde bir stratejinin mevcudiyetini hissettirmektedir. Ayrıca Şîilere yöneltilen tenkitlerin hatırı sayılır bir zemin oluşturmasından dolayı Şîa'yla en küçük bir irtibatın veya Ehl-i Beyt'e dair bir eser kaleme almanın, Şîa'ya mensup olmakla bağdaştırılması şeklinde bir algıdan da bahsedilebilir.²³

¹⁹ Hâtîb, *Târîhu Medîneti's-selâm*, XIII, 488; Abdülkerîm b. Muhammed, *el-Ensâb*, Thk. Abdurrahman b. Yahya el-Muallimî el-Yemânî es-Sem'ânî, (Haydarabâd: Meclisü Dâiretü'l-Maârifî'l-Osmâniye, 1382/1962), 5/274.

²⁰ Hâtîb, *Târîhu Medîneti's-selâm*, XIII, 488; Sem'ânî, *el-Ensâb*, 5/274; Zehebi, *Siyer*, XVI, 452.

²¹ Geylânî Muhammed Halife, *Menhecü'l-İmâm ed-Dârekutnî fî kitâbihi's-Sünen ve eseruhû fî ihtilâfi'l-fukahâ*, Nşr. Abdülmecîd Mahmûd Abdülmecîd & Ahmed Ma'bed Abdülkerîm (Kâhire: Dâru'l-Muhaddisîn, 1431/2010), 35.

²² Ebû Amr Takıyyüddîn Osmân b. Salâhiddîn Abdirrahmân b. Mûsâ eş-Şehrezûrî, *Ma'rifetü envâi ulûmi'l-hadîs*, Thk. Mâhir Yâsîn el-Fahl & Abdüllatif el-Hemîm (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1423/2002), 489.

²³ Ayşe Esra Şahyar, "Hadis Tarihindeki Anlamı ve Kullanımı Bakımından Yedi Hâfız Kavramı ve Dönemi", *Hadis Tetkikleri Dergisi*, 11 (2013), 32, 36.

2.1. Teşeyyu' İddiasının Tahlili

Yukarıda belirtildiği gibi Dârekutnî, Şîî bir şair olan Seyyid el-Himyerî'nin şiirlerini ezberlemesinden dolayı teşeyyu' ile itham edilmiştir. Öncelikle ifade etmek gerekir ki edebiyat ve şiirle iştigal edip Ehl-i Beyt'e muhabbet duyduğu ifade edilen bir âlimin tanınmış pek çok şairin şiirlerini ezberlemesi olağan bir durumdur.²⁴ Bu bağlamda Dârekutnî de şiirleri Bağdatlılar arasında yaygın olan Seyyid el-Himyerî'nin²⁵ şiirlerini ezberlemiştir. Bu çerçevede bir şairin divanının ezberlenmesi, kendisinde mevcut olan itikadî veya amelî bir problemin benimsenmesi manasına gelmemektedir.²⁶

Dârekutnî'ye yöneltilen teşeyyu' iddiasının doğru olup olmadığını ayrıntılı bir şekilde ortaya koyabilmek için mevcut iddianın deliller çerçevesinde ele alınması gerekmektedir. Bu başlık altında Dârekutnî'nin kendi ifadelerinden ve bazı eserlerinden alıntılar yapılacak ve Himyerî'nin şiirlerinin muhtevasına temas edilerek mezkûr iddianın gerçeği ne kadar yansıttığı incelenecektir. Daha sonra biyografi kitaplarının yanı sıra hem Ehl-i Sünnet hem de Şîa ricâl kaynakları taranarak Dârekutnî hakkında ortaya atılan teşeyyu' ithamı irdelenecektir.

2.1.1. Kendi İfadeleri ve Eserleri Üzerinden Dârekutnî

Dârekutnî'nin teşeyyu' ile itham edilmesinin tetkikinde öncelikle kaleme aldığı eserle dikkate alınmalıdır. Nitekim Dârekutnî, eserlerinde "Hz. Ali'nin Hz. Osman'dan efdal olup olmaması, Seyyid el-Himyerî hakkında birtakım izahlar yapması, Şîî ravilerin cerh-ta'dîl durumunu belirtmesi" gibi konuya ışık tutacak birtakım değerlendirmeler yapmaktadır.

²⁴ Dârekutnî'nin edebiyat ve şiire olan ilgisine ve pek çok şairin şiirlerini ezberlediğine dair bkz. Hâtîb, *Târîhu Medîneti's-selâm*, XIII, 488; Abdülkerim b. Muhammed, *el-Ensâb*, Thk. Abdurrahman b. Yahya el-Muallimî el-Yemânî es-Sem'ânî, (Haydarâbâd: Meclisü Dâiretü'l-Maârifî'l-Osmâniye, 1382/1962), 5/274.

²⁵ Seyyid el-Himyerî'nin hayatına dair ayrıntılı bilgi için bkz. Ebu'l-Ferec Ali b. el-Hüseyn b. Muhammed b. Ahmed el-Kureşî el-İsfahânî, *el-Eğânî*, Thk. İhsân Abbâs vd., (Beyrut: Dâru Sâdır, 1429/2008), 7/177-211.

²⁶ Ebu'l-Hasen Ali b. Ömer b. Ahmed ed-Dârekutnî, *ed-Duafâ ve'l-metrûkûn*, Thk. Muvaffak b. Abdullah b. Abdülkâdir (Riyâd: Mektebetü'l-Maârif, 1404/1984), 21-22 (Muhakkikin notu).

Hız. Osman ve Hız. Ali'den hangisinin daha faziletli olduğuna dair tartışma bağlamında Ebû Abdîrrahmân es-Sülemî (ö. 412/1021), hocası Dârekutnî'den şu bilgiyi nakleder: "Bağdat'ta ilim ehlerinden bir grup Hız. Osman ve Hız. Ali'den hangisinin daha faziletli olduğu konusunda ihtilaf etti. Bunun üzerine meseleyi bana sordular. Ben de (kendi kendime) "Bu konuda susmak daha hayırlıdır" dedim. Sonra susmak istemedim ve "Boşver, benim hakkımda ne isterlerse söylesinler" dedim. Ardından bana soru soran kişiyi çağırıp "Onlara git ve Ebu'l-Hasen'in şöyle söylediğini haber ver: 'Rasûlüllah'ın ashâbının ittifakıyla Osman b. Affân, Ali b. Ebî Tâlib'ten daha faziletlidir. Bu, Ehl-i Sünnet'in görüşüdür"²⁷ dedim. Zehebî de ümmetin çoğunluğunun Hız. Osman'ı Hız. Ali'ye tercih ettiğini belirtmiştir.²⁸ Yine Dârekutnî, Hız. Ali'yi Hız. Osman'a takdim eden kişinin muhacir ve ensarı hafife aldığını ifade etmektedir.²⁹ Dârekutnî'den aktarılan bu nakiller, onun Şîliğe nisbet edilmesinin doğru olmadığını göstermektedir. Zira Şîî birisinin Hız. Osman'ı Hız. Ali'den üstün tutması beklenmez.

Dârekutnî, sahâbeye sövüp Hız. Ali'ye meyilli olan Seyyid el-Himyerî ile ilgili bazı değerlendirmeler yaparak onu tenkit etmekte ve *el-Mü'telif ve'l-muhtelif* isimli eserinde şu ifadelere yer vermektedir: "Seyyid el-Himyerî şiirlerinde çoğu zaman selefte sebbetmekte ve müminlerin emiri Ali b. Ebî Tâlib'i övmektedir."³⁰ Görüldüğü üzere Dârekutnî, sahâbeye sövüp Hız. Ali'ye meyilli olduğu için Seyyid el-Himyerî'yi eleştirmektedir. Ayrıca Zehebî, Dârekutnî'nin Seyyid el-Himyerî'nin şiirlerini nazmının güzelliğinden dolayı hıfzettiğine dikkat çekmektedir.³¹

Dârekutnî'nin ravilerle ilgili yaptığı değerlendirmelere bakıldığında teşeyyu'u sebebiyle bazı ravileri cerh ettiği görülmektedir. Bu durum onun

²⁷ Ebû Abdîrrahmân Muhammed b. el-Hüseyn b. Muhammed es-Sülemî, *Su'âlâtü Ebî 'Abdîrrahmân es-Sülemî li'd-Dârekutnî fi'l-cerh ve't-ta'dîl*, Thk. Sa'd b. Abdillâh el-Humeyyid vd. (Mektebetü'l-Melik: Riyâd, 1427/2006), 238.

²⁸ Zehebî, *Siyer*, 16/457-458.

²⁹ Ebu'l-Hayr Şemsüddîn Muhammed b. Abdîrrahmân b. Muhammed es-Sehâvî, *Fethu'l-muğîs bi-şerhi Elfiyyeti'l-hadîs li'l-'Irâkî*, Thk. Ali Hüseyin Ali (Kâhire: Mektebetü's-Sünne, 1424/2003), 4/114.

³⁰ Dârekutnî, Ebu'l-Hasan Ali b. Ömer b. Ahmed. *el-Mü'telif ve'l-muhtelif*. Nşr. Muvaffak b. Abdullâh b. Abdülkâdir (Beyrut: Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, 1406/1986), 3/1309.

³¹ Zehebî, *Siyer*, 8/46.

Şiilikle itham edilmesinin gerçeği yansıtmadığını gösteren delillerden birisidir. Örneğin; *Sünen*'inde Kitâbü't-Talak'ta Abdullah b. Ömer'in (ö. 73/693) hâyız halinde hanımını üç talakla boşadığını ifade eden hadisin isnadında geçen Ahmed b. Musa b. İshak (ö. 322/934), Tarîf b. Nâsîh (ö. 200/816), Muâviye b. Ammâr (ö. 175/792) ve Ammâr ed-Dühnî (ö. 133/751) hakkında "Bunların hepsi Şiîdir. Mahfûz olan İbn Ömer'in hanımını hayızlı iken tek talakla boşamasıdır (yani bir önceki hadistir)" demektedir.³² Yine Dârekutnî, zayıf ve metrûk ravileri kısaca tanıttığı *ed-Duâfâ ve'l-metrûkûn* isimli eserinde Hâris b. Hâsira (ö. 141-150/759-767) hakkında "Teşeyyu' konusunda aşırıya giden biriydi",³³ Ebû Hârûn Amâre b. Cüveyn el-Abdî (ö. 134/752) hakkında "Renkten renge girmektedir, Hâricî ve Şiîdir"³⁴ ve Muhammed b. Haccâc b. Süveyd (ö. ?) için "Şîa'dandır"³⁵ ifadesini kullanarak mezkûr ravileri cerh etmektedir. Kezâ Dârekutnî, *İlel*'inde Yunus b. Hubâb (ö. 131-140/749-758) isimli raviyi "Kötü bir adamdır. Kendisinde aşırı Şiilik vardır ve Hz. Osman'a sövmektedir"³⁶ diyerek cerh etmiş, *el-Mü'telif ve'l-muhtelif* adlı eserinde Hammâd b. Yezîd (ö. 161-170/778-787) için "Şiilikte aşırı giden biriydi" diyerek onu tenkit etmiştir.³⁷

Konuyla ilgili Dârekutnî'nin dikkate alınması gereken kitaplarından biri de *Fedâilü's-sahâbe ve menâkibühüm* isimli eseridir. Bu eserin küçük bir cüzü günümüze ulaşmış ve yayımlanmıştır.³⁸ Dârekutnî, bu cüzde kendine kadar ulaşan muttasıl senetle sadece Ehl-i Beyt'in Hz. Ebû Bekir ile Hz. Ömer hakkındaki sözlerine yer vermektedir. Burada örnek olması açısından söz konusu cüzden birkaç rivayet aktarılacaktır.

³² Ebu'l-Hasen Ali b. Ömer b. Ahmed ed-Dârekutnî, *es-Sünen*, Thk. Şuayb Arnâut vd. (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1424/2004), 5/13.

³³ Dârekutnî, *ed-Duâfâ*, 179.

³⁴ Dârekutnî, *ed-Duâfâ*, 299.

³⁵ Dârekutnî, *ed-Duâfâ*, 338.

³⁶ Ebu'l-Hasen Ali b. Ömer b. Ahmed ed-Dârekutnî, *el-İlelü'l-vâride fi'l-ehâdîsi'n-nebeviyye*, Thk. Muhammed b. Sâlih b. Muhammed ed-Debâsî (Dumân: Dâru İbni'l-Cevzî, 1427/2006), 12/235.

³⁷ Dârekutnî, *el-Mü'telif ve'l-muhtelif*, 1/471.

³⁸ Ebu'l-Hasen Ali b. Ömer b. Ahmed ed-Dârekutnî, *Fedâilü's-sahâbe ve menâkibühüm*. Thk. Muhammed b. Halife er-Rabâh (Medine: Mektebetü'l-Ğurabâi'l-Eseriyye, 1419/1998).

Sâlim b. Ebî Hafsa'dan (ö. 137/755) gelen bir rivayet şöyledir: Ebû Ca'fer Muhammed b. Ali el-Bâkır (ö. 114/733)³⁹ ve Ca'fer b. Muhammed es-Sâdık'a (ö. 148/765)⁴⁰ Hz. Ebû Bekir ile Hz. Ömer'i sordum. Bunun üzerine bana şöyle dediler: "Ey Sâlim! Onları dost edin, onlara düşmanlık yapmaktan uzak dur. Zira onlar, iki hidayet imamıdır."⁴¹

Bessâm b. Abdullah es-Sayrafî'den (ö. 150/767'den sonra)⁴² nakledilen diğer bir rivayet şöyledir: Ebû Ca'fer Muhammed el-Bâkır'a "Ebû Bekir ve Ömer hakkında ne dersin?" diye sordum. Bunun üzerine şöyle söyledi: "Allah'a yemin olsun ki, şüphesiz ben onları dost ediniyorum, onlar için istiğfar ediyorum. Ehl-i beytimden yetiştiğim herkes Ebû Bekir ile Ömer'i dost edinmiştir."⁴³

Îsâ b. Dînâr'dan (ö. ?)⁴⁴ gelen bir rivayet şöyledir: Ebû Ca'fer Muhammed el-Bâkır'a Hz. Ebû Bekir ile Hz. Ömer'i sordum. Bunun üzerine şöyle dedi: "Allah'a teslim olan kimselerdir. Allah onlara rahmet eylesin." Ben "Onları dost edinip istiğfar da bulunayım mı" diye sorunca "Evet" dedi. Ben "Bana bunu emrediyor musun?" dedim. "Evet (üç kez)..." dedi. Eliyle omuzlarına işaret etti ve şöyle söyledi: "Ali beş yıl Kûfe'deydi. Onları sadece hayırla yâd etti. Babam (Zeyneâbidîn) da onları sadece hayırla yâd etti. Ben de onlar hakkında ancak hayır söylerim."⁴⁵

Zeydiyye mezhebinin imamı ve Hz. Hüseyin'in torunu Zeyd b. Ali (ö. 122/740)'den⁴⁶ gelen rivayet şöyledir: "Ebû Bekir ve Ömer'den beri olmak, Ali'den beri olmak demektir."⁴⁷

³⁹ İsnâaşeriyye'nin beşinci imamıdır. Bkz. Zehebî, *Siyer*, 4/401-409.

⁴⁰ İsnâaşeriyye'nin altıncı imamıdır. Bkz. Zehebî, *Siyer*, 6/255-270.

⁴¹ Dârekutnî, *Fedâilü's-sahâbe*, 51-52.

⁴² Tercümesi için bkz. Ebu'l-Haccâc Cemâlüddîn Yûsuf b. Abdîrrahmân b. Yûsuf el-Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl fî esmâ'î'r-ricâl*, Thk. Beşşâr Avvâd Ma'rûf & Şuayb el-Arnaût (Beirut: Müessesetü'r-Risâle, 1403/1983), 4/58.

⁴³ Dârekutnî, *Fedâilü's-sahâbe*, 64-65.

⁴⁴ Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 22/600-602.

⁴⁵ Dârekutnî, *Fedâilü's-sahâbe*, 65.

⁴⁶ Bkz. Zehebî, *Siyer*, 5/389-391.

⁴⁷ Dârekutnî, *Fedâilü's-sahâbe*, 71.

Hasan b. Muhammed b. Hanefiyye'den (ö. 100/718) şöyle nakledilmiştir: "Ey Kûfeliler! Allah'tan sakının. Ebû Bekir ve Ömer hakkında onlara layık olmayan sözler söylemeyin. Şüphesiz Ebû Bekir mağarada Rasûlüllah ile beraber ikinin ikincisiydi. Kuşkusuz Allah, Ömer ile dini aziz kılmıştır."⁴⁸

Dârekutnî'nin eserinde yer verdiği mezkûr rivayetler ve Şîa'nın sahâbeye yönelik tutumu çerçevesinde mezkûr ithamla alakalı kısa bir değerlendirme yapmak gerekirse şunlar söylenebilir: Öncelikle ifade etmek gerekir ki Şîa'nın sahâbeye bakışı, imâmet teorisi etrafında şekillenip Hz. Ali'yi tazim etme ve ilk üç halifeyi küçük düşürmeye yöneliktir. Buna göre Rasûlüllah'ın ahirete irtihalinden sonra birkaç sahâbî hariç çoğu fâsık olup dinden çıkmışlardır.⁴⁹ Buna karşılık Dârekutnî'nin sahâbeye karşı son derece hürmetkâr olduğu ve onlardan herhangi biri hakkında en ufak bir tenkit ifadesi kullanmadığı bilinmektedir. Nitekim *Fedâilü's-sahâbe* isimli eseri de bunun en bâriz örneklerinden biridir. Dolayısıyla Dârekutnî ile Şîa'nın sahâbeye karşı tutumu arasında en küçük bir benzerlik bulunmamaktadır.

2.1.2. Himyerî'nin Şiirlerinin Muhtevası

Dârekutnî ile alakalı mezkûr ithamın doğru bir zeminde ortaya konulabilmesi için Himyerî'nin şiirlerinin muhtevasını da dikkate almak gerekmektedir. Zira söz konusu şiirlerin Şîi görüşleri içerip içermediğinin tespit edilmesi teşeyyü' suçlamasının nasıl bir temele dayandığı konusunda fikir verecektir. Bu bağlamda Himyerî'nin şiirlerinin muhtevasına dair en önemli kaynak hiç şüphesiz onun *Dîvân*'ıdır. Söz konusu eser incelendiğinde şiirlerin büyük bir kısmının başta Hz. Ali olmak üzere Ehl-i Bey'tin faziletleri ve üstünlükleri

⁴⁸ Dârekutnî, *Fedâilü's-sahâbe*, 77-78.

⁴⁹ Şîa'nın sahâbeye bakışıyla ilgili bkz. Seyyid Ali Hân eş-Şirâzî, *ed-Derecâtü'r-refîa fî tabâkati's-Şîa* (Beyrut: Müessesetü'l-Vefâ, 1403/1983), 9, vd.; Ahmed Hüseyin Ya'kûb, *Nazariyyetü adâleti's-sahâbe ve'l-mercî'iyye es-siyâsiyye fî'l-İslâm* (Beyrut: Dâru'l-mahacceti'l-beyda, 1429/2008), 59, vd.; Kadri Önemli, "Ehl-i Sünnet ve Şîa'da Sahâbe Anlayışı", *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 8 (2021/3), 245-255; Cemal Sofuoğlu, "Şîa'nın Sahâbîler Hakkındaki Bazı Görüşleri", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları*, 24 (1981), 533-538; Nigar Bacak, *İmamiyye Şîa'sında Sahabe Anlayışı* (Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2009), 16-31; Etan Kohlberg, "Some Zaydî Views on the Companions of the Prophet", *BSOAS*, 39 [1976], 91-98; Etan Kohlberg, "Some Imâmî Shî'i Views on the Sahâba" (Jerusalem Studies in Arabic and Islam, 5 [Jerusalem: 1984], 143-175.

hakkında olduğu görülmektedir. Ayrıca kimi şiirlerde ilk üç halife ve Hz. Âişe hakkında edep dışı birtakım sözlerin sarfedildiği müşahede edilmektedir.

Yukarıda belirtildiği gibi Dârekutnî, Seyyid el-Himyerî'nin şiirlerinde sahâbeye sebedip Hz. Ali'yi tazim ettiğini kaydettikten sonra onun Hz. Ali hakkındaki şu şiirine yer vermektedir:

سَمَّاكَ أَهْلُكَ سَيِّدَا صَدَقُوا بِهِ أَنْتَ الْمُهَدَّبُ سَيِّدُ الشُّعْرَاءِ

Ailen seni "seyyid" diye isimlendirdi ve bu konuda haklı çıktı

Sen edeplisin ve şâirlerin seyyidisin (efendisisin)⁵⁰

Himyerî, *Dîvân*'ında Hz. Ali'yi şöyle övmektedir:

وَكَانَ لَهُ أَحْأَ وَأَمِينٌ غَيْبٍ عَلَى الْوَحْيِ الْمَنْزَلِ حِينَ يُوحَى

وَكَانَ لِأَحْمَدَ الْهَادِي زَوِيْرًا كَمَا هَارُونَ كَانَ زَوِيْرَ مُوسَى

وَصِيٌّ مُحَمَّدٍ وَأَبُو بَنِيهِ وَأَوَّلُ سَاجِدٍ لِلَّهِ صَلَّى

بِمَكَّةَ وَالْبَرِيَّةُ أَهْلُ شَرِكٍ وَأَوْتَانٍ لَهَا الْبَدَنَاتُ تُهْدَى

Ali, Hz. Peygamber'in kardeşi ve kendisine vahiy geldiğinde indirilen vahyin güvenilir bir emanetçisiydi

Hârûn'un Musa'ya vezir olduğu gibi Ali de Ahmed el-Hâdi'nin (Hz. Peygamber'in) veziri oldu

O, Muhammed'in vasîsi, çocuklarının babası, Mekke'de Allah'a ilk secde eden ve namaz kıldırdı

Oysa orada şirk ehli ve putperestlerin uğruna kurbanlar kestiği putlar vardı.⁵¹

فَفَارُوقَ بَيْنَ الْهَدَى وَالضَّلَالِ وَصَدِيْقَ أُمَّتِنَا الْاَكْبَرِ

(Ali), hidayet ile dalâletin arasını ayırandır

⁵⁰ Dârekutnî, *el-Mü'telif ve'l-muhtelif*, 3/1309. Dârekutnî'nin eserleri üzerinde yaptığımız taramada onun Himyerî'nin bu şiirinden başka herhangi bir şiirini eserinde zikrettiğine vâkıf olmadık.

⁵¹ Seyyid el-Himyerî, *Dîvân*, Nşr. Şâkir Hâdi Şükr (Beyrut: Menşûrâtü'l-Mektebeti'l-Haydariyye, 1432/2011), 63-64.

Ümmetimizin en büyük sıddıkıdır⁵²

علي امام وصي النبي بمحضره قد دعاه اميرا
وكان الخبيص به في الحياة فصاهره واجتباه عشيرا

Ali, imamdır ve Nebî'nin vasîsidir

Nebî, huzurunda onu "emir" diye çağırды

(Daha) hayatta onun sağ koluydu

Nebî, onunla akraba oldu ve onu kendine dost olarak seçti⁵³

Himyerî, Ehl-i Beyt-i övdüğü bir şiirinde şu satırlara yer vermiştir:

جعلت آل الرسول لي سبباً أرجو نجاتي به من العطب
علام الحى على مودة من جعلتهم غدة لمنقلى
لو لم أكن قائلاً بحبهم أشفقت من بغضهم على نسبي

Rasûl'ün âlini kendim için bir vesile eyledim, o vesile sayesinde kurtulmayı ümit ederim

Niçin Ehl-i Beyt'in sevgisini ahiretime azık edindim diye ayıplanıyorum?

Onlara olan muhabbetimi söylemeseydim, onların nesebime buğzetmelerinden endişelenirdim⁵⁴

Ebu'l-Ferec el-İsfahânî de Hz. Peygamber'den sonra en faziletli kişinin Hz. Ali olduğunu söyleyerek Ehl-i Sünnet'e muhalefet eden⁵⁵ Himyerî'nin sahâbeye ve Hz. Peygamber'in hanımlarına sebbetme konusunda aşırıya giden bir şair olduğunu açıkça ifade etmiştir.⁵⁶ Nitekim Himyerî *Dîvân*'ında Hz. Osman hakkında şu ifadelere yer vermiştir:

برئت إلى الإله من ابن أروى ومن دين الخوارج أجمعينا

⁵² el-Himyerî, *Dîvân*, 209.

⁵³ el-Himyerî, *Dîvân*, 224. Hz. Ali'nin medhine dair başka örnekler için bkz. *Dîvân*, 237, 249, 298, 353, 399, 404, 428.

⁵⁴ el-Himyerî, *Dîvân*, 133-134.

⁵⁵ Ebu'l-Ferec el-İsfahânî, *el-Eğânî*, 7/186.

⁵⁶ Ebu'l-Ferec el-İsfahânî, *el-Eğânî*, 7/177.

İbn Ervâ'dan ve bütün Hâricîlerin dininden Allah'a sığındım⁵⁷

Yine Himyerî, başka bir şiirinde Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer hakkında şöyle demektedir:

من كَانَ مَعْتَذِرًا مِنْ شَتْمِهِ عَمْرًا فابنُ النجاشيِّ مِنْهُ غَيْرُ مُعْتَذِرٍ
وابنُ النجاشيِّ بَرَاءٌ غَيْرٌ مُحْتَشِمٌ فِي دِينِهِ مِنْ أَبِي بَكْرٍ وَمِنْ عَمْرٍ

Ömer'e sövmekten dolayı kim özür dilerse (bilinsin ki) İbnü'n-Necâşî, ondan özür dilememiştir

İbnü'n-Necâşî, utanmaksızın dini konusunda Ebû Bekir ve Ömer'den uzaktır⁵⁸

Himyerî, *Divân'*ında Hz. Âişe'yi (ö. 58/678) şöyle vasıflamaktadır:

جاءت مع الأشقيين في هودج تُزجي إلى البصرة أجنادها
كأنها في فعلها هرة تريد أن تأكل أولادها

Basra'ya ordularını göndererek hevdec içerisinde iki bahtsızla birlikte geldi.

Sanki o, yaptığı bu işte çocuklarını yemek isteyen bir kedidir⁵⁹

Hz. Âişe ve Hz. Hafsa'yı (ö. 45/665 [?]) anlattığı başka bir beytinde şöyle demektedir:

احداهما نمئت عليه حديثه وبعتت عليه بغية احداهما
فهما اللتان سمعت ربَّ محمد في الذكر قصَّ على العباد نباهما

Onlardan biri Hz. Peygamber'in sözünü diğerine haber verdi

Biri Hz. Peygamber'e karşı haddi aştı

O ikisini Muhammed'in Rabbi'nin Kur'ân'da zikrettiğini işittim

Kullara onların haberini anlattı.⁶⁰

⁵⁷ el-Himyerî, *Divan*, 411. Şiirde ismi geçen Erva, Hz. Osman'ın annesinin ismidir.

⁵⁸ el-Himyerî, *Divan*, 238.

⁵⁹ el-Himyerî, *Divan*, 173.

2.1.3. Sünnî ve Şîî Ricâl Eserlerinde Dârekutnî

Dârekutnî hakkındaki teşeyyu' iddiasının doğruyu yansıtıp yansıtmadığı hususunda yapılması gerekenlerden biri de Ehl-i sünnet ve Şîa'nın ricâl kitaplarına müracaat etmektir.⁶¹ Bu vesileyle mezkûr başlık altında her iki ekolün ilgili kaynakları taranarak ortaya atılan ithamın gerçeklik değeri ortaya konulmaya çalışılacaktır. Bu bağlamda araştırmanın sınırları göz önünde bulundurularak Dârekutnî'nin biyografisini ele alan eserlerden sadece Şîilik ithamıyla alakalı bilgilerin zikredilmesine gayret edilecektir.

Öncelikle ifade etmek gerekir ki Dârekutnî'nin Şîilikle itham edilmesi, teşeyyu' kavramı üzerinden gerçekleşmiş ve Ehl-i sünnet ulemasının kaleme aldığı eserlerde onun için "Şîî" lafzı kullanılmamıştır. Ayrıca cerh-ta'dîl ulemasının Şîilik eğiliminin fazla olduğunu düşündükleri ravi için teşeyyu' kavramıyla birlikte zikrettikleri "غَالٍ، يُفْرِط، مُفْرِط" ⁶² vb. ifadeler Dârekutnî hakkında kullanılmamıştır. Bu çerçevede Dârekutnî hakkında açık bir şekilde "Şîî" denilmeyip sadece teşeyyu'undan bahsedilmesi mezkûr iddianın oranını tespit açısından önem arz etmektedir.

Tespit edilebildiği kadarıyla Dârekutnî'nin biyografisine yer veren ve sonraki pek çok biyografi kitabına kaynaklık eden erken eser Hatîb el-Bağdâdî'nin (ö. 463/1071) *Târîhu Medîneti's-selâm (Târîhu Bağdâd)* isimli eseridir. Hatîb el-Bağdâdî, bu eserinde Dârekutnî hakkında teşeyyu' iddiasına yer

⁶⁰ İbnü'l-Cevzî, Ebu'l-Ferec Cemâlüddîn Abdurrahmân b. Alî b. Muhammed el-Bağdâdî, *el-Muntazam fî târîhi'l-mülûk ve'l-ümem*. Thk. Muhammed Abdülkâdir Atâ & Mustafa Abdülkâdir Atâ (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, ts.), 40-41.

⁶¹ Şîilikle ya da ehl-i bid'attan birine mensup olmakla itham olunan bir ravi hakkında sözü konusu ithamın doğru olup olmadığıyla ilgili her iki ekolün kaynaklarına bakmanın gerekliliğine dair Cemâlüddîn el-Kâsımî'nin (ö. 1332/1914) değerlendirmesine bakılabilir: *Kavâidu't-tahdîs min funûni mustalahi'l-hadîs*, Thk. Mustafa Şeyh Mustafa (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1425/2004), 319. Bazı akademik çalışmalarda da Kâsımî'nin izahına dayanarak ravinin Şîilik eğilimi taşıyıp taşımadığı temelledirilmiştir. Bkz. Topgül, *Hadis Ravilerinde Şîilik Eğilimi*, 9; Muhammed Enes Topgül, "Erken Dönem Hadis Çalışmalarında Şîilik İthamları -Hadis Tarihi Çerçevesinde Bir İnceleme-", *M. Ü. İlähiyat Fakültesi Degisi*, 55 (2018), 56; Ayşe Nur Duman, *Ehl-i Sünnet Ve Şîa'da Müşterek Rivayetlerin Tahlili -Küleynî'nin el-Kâff İsimli Eserinin Usûl Bölümünün Örneği-* (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2022), 38-39.

⁶² Konuyla ilgili örnekler için bkz. Topgül, "Bir Cerh Sebebi Olarak Teşeyyu'", 68-74.

vermekle birlikte konuya ilişkin herhangi bir değerlendirme yapmamıştır.⁶³ Aynı şekilde Sem'ânî (ö. 562/1166), Yâkût el-Hamevî (ö. 626/1229)⁶⁴, İbn Hallikân (ö. 681/1282)⁶⁵ ve Ebü'l-Fidâ (ö. 732/1331)⁶⁶ teşeyyu' ithamına değinmekle yetinmişlerdir.⁶⁷

Dârekutnî'nin biyografisini ele alan ve söz konusu teşeyyu' ithamının doğru olmadığını kaydeden müelliflerden biri Zehebî'dir (ö. 748/1348). O, hadis hafızlarını topladığı *Tezkiratü'l-huffâz* isimli eserinde Dârekutnî hakkında teşeyyu' iddiasına değinmiş, "Dârekutnî, bu ithamdan ne kadar da uzak" demek suretiyle bu iddiayı kesin bir dille reddetmiştir.⁶⁸ Yine İbn Hacer (ö. 852/1449), *Lisânü'l-mizân*'da mezkûr meseleye temas etmiş ve "Şiîliğe meyilli olmak, Dârekutnî'den sabit değildir"⁶⁹ diyerek söz konusu ithamı kabul etmemiştir. Süyûtî (ö. 911/1505) de hadis hafızlarını bir araya getirdiği *Tabakâtü'l-huffâz* adlı eserinde Seyyid el-Himyerî'nin divanını ezberlediği için Dârekutnî'ye teşeyyu'un nisbet edildiğini belirtmiş, bununla birlikte söz konusu nisbetin doğru olmadığını açıkça ifade etmiştir.⁷⁰

Yukarıda Dârekutnî ile ilgili nakiller hakkında kısa bir değerlendirme yapılacak olursa şunlar söylenebilir: Görülebildiği kadarıyla Dârekutnî'nin hayatını ele alan âlimlerden pek çoğu onun biyografisinden bahsederken "Şiîliğine" veya teşeyyu'una hiçbir şekilde temas etmemiştir.⁷¹ Hatîb el-

⁶³ Hâtîb, *Târîhu Medîneti's-selâm*, XIII, 488.

⁶⁴ Ebü Abdillâh Şihâbüddîn Yâkût b. Abdillâh el-Hamevî el-Bağdâdî er-Rûmî, *Mu'cemü'l-büldân* (Beyrut: Dâru Sâdır, 1397/1993), 2, 422.

⁶⁵ İbn Hallikân, *Vefeyâtü'l-a'yân*, 3/297.

⁶⁶ Ebu'l-Fidâ İmâdüddîn İsmâil b. Ali b. Mahmûd b. Ömer b. Şâhinşah b. Eyyûb, *el-Muhtasar fi târîhi'l-beşer* (Mısır: el-Matbaatü'l-Husniyyeti'l-Misriyye, ts.), 2/130.

⁶⁷ Sem'ânî, *el-Ensâb*, 5/274.

⁶⁸ Zehebî, *Tezkiratü'l-huffâz*, 3/132.

⁶⁹ Ebu'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed el-Askalânî, *Lisânü'l-mizân*, Thk. Abdülfettâh Ebü Gudde (Beyrut: Mektebül-Matbûati'l-İslâmiyye, 1423/2002), 8/430.

⁷⁰ Süyûtî, *Tabakâtü'l-huffâz*, 393.

⁷¹ Örnek olarak bkz. Ebü Nasr Tâcüddîn Abdülvehhâb b. Alî b. Abdilkâfi es-Sübkî, *Tabakâtü's-Şâfiyyeti'l-Kübrâ*, Thk. Muhammed et-Tanâhî & Abdülfettâh Muhammed el-Hulv, (Kâhire: Dâru İhyâi'l-Kütübi'l-Arabiyye, 1383/1964), *Tabakâtü's-Şâfiyyeti'l-Kübrâ*, 3/462-466; Ebü Muhammed Cemâlüddîn Abdürrahîm b. el-Hasen b. Alî el-Ümevî el-İsnevî, *Tabakâtü's-Şâfiyye*, Thk. Kemâl Yûsuf el-Hût (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1407/1987), 1/246; ; Ebu'l-Fidâ İmâdüddîn İsmâil b. Şihâbüddîn Ömer b. Kesîr b. Dav' b. Kesîr el-Kaysî el-Kureşî

Bağdâdî, Sem'ânî ve İbnü'l-Cevzî gibi âlimler onun yalnızca teşeyyu'a nisbet edildiğinden bahsetmişler, ancak müellifi teşeyyu' ile suçlayıcı ifadelerden kaçınmışlar ve konuyla alakalı herhangi bir değerlendirme yapmamışlardır. Ayrıca Dârekutnî'ye yakın bir dönemde yaşayan Hatîb el-Bağdâdî'nin konuya ilişkin bir izah getirmemesi de dikkat çekmektedir. Eserlerinde Dârekutnî'nin tercümesine yer veren mezkûr ulemanın bir çoğunun teşeyyu' ithamından bahsetmemeleri ve bazı âlimlerin kendisine sadece böyle bir ithamın nisbet edildiğini aktarmakla yetinmeleri Dârekutnî hakkında böyle bir iddianın doğru olmadığını görüşünü tercih ettiklerinin göstergesi sayılabilir.

Dârekutnî'ye yöneltilen teşeyyu' suçlamasının daha sağlıklı bir zeminde değerlendirilebilmesi için Şîa ricâl literatürünün tetkik edilmesi önem arz etmektedir. Bu bağlamda aşağıda Şîi âlimler tarafından telif edilen ricâl kitaplarında Dârekutnî'nin teşeyyu' ile itham edilmesine yol açacak hususların bulunup bulunmadığına değinilecektir.

Şîa ricâl edebiyatıyla alakalı eserler arasında önemli bir konuma sahip olan ve erken dönemde telif edilen Ebu'l-Hüseyn en-Necâşî'nin (ö. 450/1058) *Ricâlü'n-Necâşî*⁷² adlı kitabında Dârekutnî'nin adından bahsedilmemektedir.

el-Busrâvî ed-Dımaşkî, *el-Bidâye ve'n-nihâye* (Beyrut: Mektebetü'l-Maârif, 1412/1991), 11/317; Ebu'l-Hayr Şemsüddin Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Ali b. Yusuf el-Cezerî, *Gâyetü'n-nihâye fi tabakâti'l-kurrâ'* (Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1427/2006), 1, 494; Ebü'l-Mehâsin Cemâlüddin Yusuf b. Tağrıberdî el-Atâbekî el-Yeşbugavî ez-Zâhirî, *en-Nücümü'z-zâhire fi mülûki Mısır ve'l-Kâhire* (Mısır: Vizâretü's-sekâfe, 1383/1963), 4/172; Ebü Bekr b. Hidâyetillâh el-Kûrânî el-Merivânî el-Hüseynî, *Tabâkâtü's-Şâfiyye*, Thk. Âdil Nüveyhiz (Beyrut: Zehâiru't-Türâsi'l-Arabî, 1402/1982), 102-103; Ebü'l-Felâh Abdülhay b. Ahmed b. Muhammed es-Sâlihî el-Hanbelî, *Şezerâtü'z-zeheb fi ahhâri men zeheb*, Thk. Abdülkâdir el-Arnaût & Mahmûd el-Arnaût (Dımaşk & Beyrut: Dâru İbn Kesîr, 1410/1989), 4/452-453; Bağdatlı İsmâil Paşa, *Hediyetü'l-ârifin* (İstanbul: Müessesetü't-Târihi'l-Arabî, 1951), 1/683-684; Ebü Abdillâh Muhammed b. Ca'fer b. İdrîs el-Kettânî el-Hasenî, *er-Risâletü'l-müstetrafe li-beyânî meşhûri kütübü's-sünneti'l-müşerrefe*, Thk. Ebü Ali (Ebu'l-Fazl) Muhammed el-Müntasır-Billâh b. Muhammed ez-Zemzemî b. Muhammed el-Kettânî (b.y. Dâru'l-Beşairi'l-İslâmiyye, 1414/1993), 23; Ebü Bekr Muhammed b. Hayr b. Ömer el-İşbilî, *Fehresetü mâ revâhu 'an şüyühühî mine'd-devâvini'l-musannefe fi durûbi'l-ilm ve envâ'i'l-ma'ârif*, Thk. Muhammed Fuad Mansûr (Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1419/1998), 18, 101, 171, 178, 185, 186, 195.

⁷² Ebu'l-Hüseyn (Ebü'l-Abbâs) Ahmed b. Ali b. Ahmed b. Abbâs en-Necâşî el-Esedî, *Fihrisü esmâi musannifi's-Şîa* (Beyrut: Şirketü'l-A'lemî li'l-Matbûât, 1431/2010).

Aynı şekilde İmâmiyye Şîa'sına mensup ve Necâşî'nin talebesi olan Ebû Ca'fer el-Tûsî'nin (ö. 460/1067) kaleme aldığı *el-Fihrist'* te ve *el-Fihrist'*i tamamlayıcı mahiyette bir kitap olan İbn Şehrâşûb'un (ö. 588/1192) *Meâlimü'l-'ulema'*sında⁷³ Dârekutnî'nin tercemesi zikredilmemektedir.⁷⁴ Yine tespit edilebildiği kadarıyla Şîa'nın önde gelen ricâl eserlerinden İbn Mutahhar el-Hillî'nin (ö. 726/1325) *Ricâlü'l-allâme el-Hillî*,⁷⁵ Hasen b. Zeynüddîn eş-Şehîd es-Sânî'nin (ö. 1011/1602) *et-Tahrîru't-Tâvûsî*,⁷⁶ Ebu'l-Kâsım el-Hûî'nin (ö. 1411/1990) *Mu'cemü ricâli'l-hadîs ve tafsilü tabakâti'r-ruvât*,⁷⁷ Tüsterî'nin (ö. 1416/1995) *Kâmûsü'r-ricâl*⁷⁸ adlı kitaplarında da Dârekutnî'nin biyografisinden söz edilmemektedir.

Şîi musanniflerden İbn Dâvûd el-Hillî'nin (ö. 707/1307'den sonra) *Ricâl'*inde iki yerde Dârekutnî'nin ismi geçmektedir. Birinci yerde Dârekutnî'nin naklettiği bir rivayete yer verilmekte,⁷⁹ ikincisinde ise ravinin isminin okunuşuna dair Dârekutnî'den alıntı yapılmaktadır.⁸⁰ Muhammed b. Ali er-Erdebîlî el-Hâirî'nin (ö. 1101/1690) *Câmiu'r-ruvât ve izâhâtü'l-iştibâhât anî't-turuk ve'l-isnâd* adlı çalışmasında Dârekutnî'nin adı bir ravinin zabtıyla alakalı

⁷³ Muhammed b. Ali b. Şehrâşûb et-Tabersî el-Mâzenderânî, Thk. Seyyid Muhammed Sâdık Âl-i Bahrululûm, *Meâlimü'l-'ulema*, (Beyrut: Dâru'l-Edvâ, ts.).

⁷⁴ Tûsî'nin konuyla ilgili diğer bir eseri de *Ricâl'*idir. Tûsî, mezkûr eserini on ikinci imamın dönemiyle sonlandırmıştır. İmâmiyye Şîa'sına göre on ikinci imamın 260/874 yılı civarında gaybete çekildiği bilinmektedir. Yine Şîa ricâl literatüründe önemli bir kaynak olan Müntecebüddin el-Kummî'nin (ö. 585/1189'dan sonra) *Fihristü esâmî* isimli eserinde et-Tûsî'den kendi dönemine kadar Şîi müellifler ele alınmıştır. Dârekutnî, 306/918-385/995 yılları arasında yaşadığı için söz konusu iki eser burada inceleme konusu yapılmamıştır.

⁷⁵ Hasen b. Yûsuf b. Ali el-Mutahhar el-Hillî, *Ricâlü'l-allâme el-Hillî*, Thk. Muhammed Sâdık Âl-i Bahrululûm (Necf: Menşûrâtü Matbaati'l-Hayderiyye, 1381/1961).

⁷⁶ Hasen b. Zeynüddîn eş-Şehîd es-Sânî, *et-Tahrîru't-Tâvûsî* (Beyrut: Müessesetü'l- a'lâ lî'l-Matbûât, 1408/1988).

⁷⁷ Âyetullâh Ebu'l-Kâsım b. Ali Ekber b. Hâşim Mûsevî Hûî, *Mu'cemü ricâli'l-hadîs ve tafsilü tabakâti'r-ruvât* (Necf: Müessesetü'l-İmâm el-Hûî el-İslâmiyye, ts.).

⁷⁸ Âyetullâhi'l-Uzmâ Muhammed Takî et-Tüsterî, *Kâmûsü'r-ricâl* (b.y.: Müessesetü'n-neşri'l-İslâmî, 1427/2006).

⁷⁹ İbn Dâvûd el-Hillî, *Ricâlü İbn Dâvûd*, Thk. Seyyid Muhammed Sâdık Âl-i Bahrululûm (Kum: Menşûrâtü Matbaati'l-Hayderiyye, 1392/1972), 55.

⁸⁰ el-Hillî, *Kitâbü'r-ricâl*, 128.

sadece bir yerde kaydedilmektedir.⁸¹ Şîi müelliflerden Seyyid Muhsin b. Hasen el-Hüseynî el-A'racî el-Kâzîmî'nin (ö. 1227/1812) *Uddetü'r-ricâl* isimli eserinde Dârekutnî'nin biyografisi hakkında iki satırlık malumat dışında herhangi bir bilgi bulunmamakta ve teşeyyü'una delalet edecek bir ifadeye rastlanmamaktadır.⁸² Şîi ricâl literatürü içerisinde hacimli bir eser olan Mâmekânî'nin (ö. 1351/1932) *Tenkîhu'l-makâl'*inde az da olsa ed-Dârekutnî'ye ravilerin cerh-ta'dîl durumu, ravinin biyografisine dair bilgi verme, ravi isminin doğru okunuşu, kabile ismi hakkında bilgi verme, kitabından hadis nakletme bağlamında atıfta bulunulmakta ve teşeyyü'una dair herhangi bir bilgiye tesadüf edilmemektedir.⁸³ Ayrıca Şîa ricâl edebiyatında önemli bir kaynak olan Muhsin el-Emîn'in (ö. 1371/1952) *A'yânü's-Şîa* isimli eserinde 150'den fazla yerde Dârekutnî'den iktibas yapılmaktadır. Genel olarak söz konusu alıntılara bakıldığında Dârekutnî'den nakledilen hadisler, ravinin cerh-tadil açısından değerlendirilmesi, ravinin bibliyografisine dair bilgi verilmesi, Dârekutnî'nin kitabından alıntı yapılması, ravinin bulunduğu tabakanın belirtilmesi gibi konuları içerdiği görülmektedir.⁸⁴ Mezkûr eserde Dârekutnî'nin Şîi olduğu gerekçesiyle bazı ravilere yönelttiği tenkitlere yer verilmesi⁸⁵ ve Zehebî'den naklen Himyerî'nin şiiirlerini ezberlediği için teşeyyü' ile itham edildiğine işaret edilmesi⁸⁶ dikkat çekmektedir. Bununla birlikte müellifin Dârekutnî'nin teşeyyü'una ya da Şîiliğine delalet edecek herhangi bir ifade kullanmadığı görülmektedir. el-Hâc Ali en-Namâzî'nin (ö. 1405/1984) *Müstedrekâtü ilmi ricâli'l-hadîs'*inde ise Dârekutnî'nin ismi 3 yerde zikredilmektedir. Bunlardan ikisinde ravinin cerh-ta'dîline dair bilgi verilmekte⁸⁷ diğerinde

⁸¹ Muhammed b. Ali er-Erdebîlî el-Karavî el-Hâirî, *Câmiu'r-ruvât ve izâhâtü'l-iştibâhât ani't-turuk ve'l-isnâd* (İran: Mektebetü Âyetullahi'l-Uzmâ, 1403/1982), 2/1000.

⁸² Seyyid Muhsin b. Hasen el-Hüseynî el-A'racî el-Kâzîmî, *Uddetü'r-ricâl*, Thk. Riyâd Muhammed Habîb en-Nâsirî (Kum: Müessesetü'l-Hidâye li-İhyâi't-Türâs, 1415/1994), 2/46.

⁸³ Abdullâh el-Mâmekânî, *Tenkîhu'l-makâl' fi ilmi'l-ricâl*, Thk. Muhyiddîn el-Mâmekânî (Kum: Müessesetü Âl-i Beyt li-İhtâi't-Türâs, 1381/1423), 3/346; 6/389; 7/328; 9/322; 31/65; 32/180.

⁸⁴ Ebû Muhammed el-Bâkır Muhsin b. Abdilkerîm b. Alî el-Emîn el-Hüseynî el-Âmilî, *A'yânü's-Şîa*, Thk. Hasan Emîn (Beyrut: Dâru't-Teâruf li'l-Matbûât, 1403/1983), 1/31; 2/136, 602; 3/558; 4/23; 10/29;

⁸⁵ Muhsin Emîn, *A'yânü's-Şîa*, 10/329;

⁸⁶ Muhsin Emîn, *A'yânü's-Şîa*, 3/408.

⁸⁷ el-Hâc Ali en-Namâzî, *Müstedrekâtü ilmi ricâli'l-hadîs* (by.: Müessesetü'n-neşri'l- İslâmî, 1426/2005), 1/246; 6/497.

ise Dârekutnî'nin bir satırlık biyografisinde onun "âmmeden ve nâsibî" olduğuna işaret edilmektedir.⁸⁸

Burada Dârekutnî ile alakalı olarak bir hususun altı çizilmelidir. İmâmiyye Şîa'sı genel olarak Ehl-i Sünnet-i "âmme", kendilerini ise "hâssa" diye isimlendirmektedir.⁸⁹ Şîi bir müellif olan Ali en-Namâzî tarafından Dârekutnî'nin "âmmeden" sayılması önem arz etmektedir. Zira söz konusu ifadesiyle en-Namâzî, onun Şîilikle herhangi bir irtibatının olmadığını açıkça belirtmiştir. Ayrıca en-Namâzî'nin Dârekutnî'yi "nâsibî" diye vasıflaması da özellikle vurgulanmalıdır. Mezkûr kavram tarih içerisinde kullanım alanı genişleyerek muhteva değişikliğine uğrasa da genel itibariyle Şîi literatürde "nâsibî" kavramının "Hz. Ali'ye ve Ehl-i Beyt'e düşmanlık beseleyen"⁹⁰ kimseler için kullanıldığı dikkate alındığında en-Namâzî'nin Dârekutnî'yi Şîi olarak görmediği daha da belirginleşmektedir.

Görüldüğü üzere gerek ilk dönemlerde gerekse modern zamanda ricâle dair Şîi müellifler tarafından telif edilen eserlerde Dârekutnî'nin teşeyyu'u ile ilgili herhangi bir bilgiye rastlanılmamakta ve söz konusu yazarlar tarafından Dârekutnî'nin mezhepsel manada sahiplenilmediği görülmektedir. Söz konusu Şîi kaynaklarda Dârekutnî'nin adı ya hiç zikredilmemekte ya da teşeyyu' bağlamının dışında kaydedilmektedir. Bu konuda Ehl-i sünnet âlimleri tarafından yazılan eserlerde ise onun teşeyyu' ile suçlanmasına sebep olan Seyyid el-Himyerî'nin şiirlerini ezberlemesi hâdisesi olduğu gibi nakledilmiş ancak müellifi teşeyyu' ile itham edici açıklamalardan kaçınılmıştır.

Sonuç

Dârekutnî, Şîi bir şair olan Seyyid el-Himyerî'nin şiirlerini ezberlemesi nedeniyle teşeyyu' ithamına maruz kalmıştır. Ancak edebiyat ve şiirle iştigal eden Dârekutnî gibi bir âlimin tanınmış pek çok şairin şiirlerini ezberlemesi

⁸⁸ Namâzî, Müstedrekâtü ilmi ricâlî'l-hadis, 8/514.

⁸⁹ Bkz. Bekir Kuzudişli, *Şîa ve Hadis* (İstanbul: Klasik Yayınları, 2017), 49-54. Ayrıca "âmmî" tabirinin Şîa tarafından Ehl-i Sünnet mensuplarına kullanıldığına dair Peyman Ünügür Tekin, *İmâmiyye Şîa'sında Cerh-Ta'dîl ve Bir Cerh Sebebi Olarak Sünmülük* (Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Fakülte-si, Yüksek Lisans Tezi, 2011), 19. Yine "ravinin âmmiliği" hakkında detaylı bilgi için mezkûr tezin ikinci bölümüne bakılabilir.

⁹⁰ Muhsin el-Muallim, *en-Nusb ve'n-nevâsib* (Beyrut: Dâru'l-Hâdi, 1418/1997), 261.

olağan bir durumdur. Dolayısıyla Dârekutnî de şiirleri Bağdatlılar arasında meşhur olan Seyyid el-Himyerî'nin şiirlerini ezberlemiştir. Ayrıca Dârekutnî'nin Ehl-i Beyt'e olan muhabbetinden dolayı Himyerî'nin şiirlerini ezberlemesi ve bu yüzden teşeyyu' ile itham edilebilmesinin muhtemel olduğu da belirtilmiştir. Bu bağlamda bir şairin divanının hıfzedilmesi, kendisinde mevcut olan itikadî veya amelî bir arızanın kabul edildiği anlamına gelmemektedir. Yine Dârekutnî'nin yaşadığı zaman diliminde siyâsî birtakım gerekçelerle teşeyyu' ithamına maruz kalan âlimlerin olduğu ve Şiîlere yöneltilen tenkitlerin hatırı sayılır bir zemin oluşturmasından dolayı Şîa'yla en küçük bir irtibatın veya Ehl-i Beyt'e dair bir eser kaleme almanın, Şîa'ya mensup olmakla bağdaştırılması şeklinde bir algıdan da bahsedilmektedir. Öte yandan Dârekutnî'nin *Fedâilü's-sahâbe* isimli bir eser telif edip Hz. Ebû Bekir ile Hz. Ömer'in faziletlerine dair Ehl-i Beyt kanalıyla gelen pek çok rivayete yer vermesi, Hz. Osman'ı Hz. Ali'ye takdim etmesi teşeyyu' iddiasının doğru olmadığını ortaya koyan önemli deliller arasında zikredilebilir. Bu çerçevede Dârekutnî, Ehl-i sünnet âlimlerinin cumhurunun görüşüne muvafık olarak ilk dört halifenin efdaliyet sıralamasını Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer, Hz. Osman ve Hz. Ali şeklinde kaydetmiştir. Meseleye bu açıdan bakıldığında Dârekutnî'ye yöneltilen teşeyyu' nisbetinin tutarlı olmadığı ifade edilebilir.

Hem fikirleri hem de kaleme aldığı eserleriyle başta muhaddisler olmak üzere kendisinden sonra gelen Ehl-i sünnet ulemasının dikkate aldığı bir âlim olan Dârekutnî⁹¹ hakkında ileri sürülen teşeyyu' ithamının Ehl-i sünnet ve Şîa tarafından benimsenmediği anlaşılmaktadır. Onun teşeyyu' ile vasıflanmasının sadece Ehl-i Sünnet âlimlerinin eserlerinde yer alması da dikkat çekmektedir. Ehl-i Sünnet ulemasının bazısının Dârekutnî'ye sadece böyle bir ithamın nisbet edildiğini aktarmakla yetindikleri bir kısmının ise açıkça mezkûr iddiayı reddettikleri görülmektedir. Bunun yanı sıra Şiî âlimlerin ricâle dair yazdığı eserlerde Dârekutnî'nin adı ya hiç geçmemekte, ya da ravilerin cerh-ta'dil'i gibi konularda zikredilmekte ve teşeyyu'una dair herhangi bir kayda rast-

⁹¹ Nitekim yukarıda da belirtildiği gibi İbnü's-Salâh (ö. 643/1245), *Ulûmü'l-hadîs* isimli eserinde ravileri beş tabakaya ayırmış ve beşinci tabakada yedi hadis hâfızından bahsederek ilk sırada Dârekutnî'yi zikretmiştir. İbnü's-Salâh'a göre söz konusu hâfızlar kıymetli eserler telif eden ve kendilerinden fazlasıyla istifade edilen şahıslardır. Bkz. İbnü's-Salâh, *Ulûmü'l-hadîs*, 489.

lanmamaktadır. Hatta bazı muasır Şîi müellifler Dârekutnî'nin Ehl-i Sünnet olduğunu ifade etmektedirler. Ehl-i Sünnet ve Şîi ricâl eserlerine dair yapılan bu izah söz konusu teşeyyu' suçlamasının sağlam bir temele dayanmadığını diğer bir kanıttır. Ayrıca Dârekutnî'nin ravilerle ilgili yaptığı değerlendirmelere bakıldığında teşeyyu'u nedeniyle birtakım ravileri cerh etmektedir. Bu durum onun Şîilikle itham edilmesinin doğru olmadığını gösteren delillerden birisidir. Çünkü Şîiliğe meyilli olan birisinin Şîiliği cerh sebebi kabul etmesi makul değildir.

Son olarak bir hususa dikkat çekmek faydalı olacaktır: Tespit edilebildiği kadarıyla Dârekutnî, kendisini asla Şîa'dan addetmemiş, telif ettiği eserlerde de bunu vehmettirecek herhangi bir ifade kullanmamıştır. Netice itibariyle tüm bu zikredilenlerden hareketle ona atfedilen teşeyyu' iddiasının ilmî bir gerekçesinin olmadığı söylenebilir.

Kaynakça

- Aba, Veli. "Nesâî'nin Şîilikle İthamı". *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi*, 18 (2018/1), 167-191.
- Abdülhamid, İrfan. *İslâm'da İtikadi Mezhebler ve Akaid Esasları* (çev. Saim Yeprem). İstanbul: 1994.
- Bacak, Nigar. *İmamiyye Şîa'sında Sahabe Anlayışı*. Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2009.
- Bağdatlı, İsmail Paşa. *Hediyetü'l-ârifîn*. İstanbul: 2 cilt. Müessesetü't-Târîhi'l-Arabî, 1951.
- Çakan, İsmail Lütfi, "Dârekutnî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 8/488-490. İstanbul: TDV Yayınları, 1993.
- Dârekutnî, Ebu'l-Hasan Ali b. Ömer b. Ahmed. *el-Mü'telif ve'l-muhtelif*. Nşr. Muvaffak b. Abdullah b. Abdülkâdir, Beyrut: 5 cilt. Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, 1406/1986.
- Dârekutnî, Ebu'l-Hasan Ali b. Ömer b. Ahmed. *ed-Duafâ ve'l-metrûkûn*. Thk. Muvaffak b. Abdullah b. Abdülkâdir, Riyâd: Mektebetü'l-Maârif, 1. Basım, 1404/1984.

- Dârekutnî, Ebu'l-Hasen Alî b. Ömer b. Ahmed. *es-Sünen*. Thk. Şuayb Arnâut vd. Beyrut: 5 cilt. Müessesetü'r-Risâle, 1. Basım, 1424/2004.
- Dârekutnî Ebu'l-Hasen Alî b. Ömer b. Ahmed. *el-İlelü'l-vâride fi'l-ehâdîsi'nebeviyye*. Thk. Muhammed b. Sâlih b. Muhammed ed-Debâsî. Dumân: 15 cilt. Dâru İbni'l-Cevzî, 1. Basım, 1427/2006.
- Dârekutnî, Ebu'l-Hasen Alî b. Ömer b. Ahmed. *Fedâilü's-sahâbe ve menâkıbü-hüm*. Thk. Muhammed b. Halîfe er-Rabâh. Medîne: Mektebetü'l-Ğurabâi'l-Eseriyye. 1. Basım, 1419/1998.
- Duman, Ayşe Nur. *“Ehl-i Sünnet Ve Şîa'da Müşterek Rivayetlerin Tahlili - Küleynî'nin el-Kâfi İsimli Eserinin Usûl Bölümünün Örneği-“*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2022.
- Ebü'l-Fidâ, İmâdüddîn İsmâîl b. Ali b. Mahmûd b. Ömer b. Şâhişah b. Eyyûb. *el-Muhtasar fi târîhi'l-beşer*. Mısır: 4 cilt. el-Matbaatü'l-Husniyyeti'l-Misriyye, 1. Basım, ts.
- Erdebîlî, Muhammed b. Ali er-Erdebîlî el-Karavî el-Hâirî. *Câmiu'r-ruvât ve izâhâtü'l-iştibâhât ani't-turuk ve'l-isnâd*. İran: 2 cilt. Mektebetü Âyetullahi'l-Uzmâ, 1. Basım, 1403/1982.
- Feyyaz, Abdullah Dahil. *Tarihü'l-imamiyye ve eslafihim mine's-Şiati münzü neş'etü't-teşeyyu' hattâ matlai'l-karni'r-râbi'i'l-hicrî*, Müessesetü'l-A'lemi li'l-Matbu, Beyrut: 3. Basım, 1406/1986.
- G. Clarke, Lynda. *“Early Doctrine of The Shi'ah, according to The Shi'ah Sources”*. Montreal: McGill University, Doktora Tezi, 1994.
- el-Garîfî, Abdullâh. *et-Teşeyyu', nuşûuh, merâhihuh, mukavvemâtuh*. Beyrut: Dâru'l-Melâk, 4. Basım, 1995/1415.
- Halîfe, Geylânî Muhammed. *Menhecü'l-İmâm ed-Dârekutnî fi kitâbihi's-Sünen ve eseruhû fi ihtilâfi'l-fukahâ*. Nşr. Abdülmecîd Mahmûd Abdülmecîd & Ahmed Ma'bed Abdülkerîm. Kâhire: Dâru'l-Muhaddisîn, 1. Basım, 1431/2010.
- Haider, Najam. *The Origins of the Shî'a: Identity, Ritual, and Sacred Space in Eighth-Century Kûfa*. Cambridge: Cambridge University Press, 2011.

- el-Hâirî, Muhammed b. Ali er-Erdebîlî el-Karavî. *Câmiu'r-ruvât ve izâhâtü'l-iştibâhât ani't-turuk ve'l-isnâd*. İran: Mektebetü Âyetullahi'l-Uzmâ, 1403/1982.
- Hatîb el-Bağdadi, Ebû Bekr el-Hatîb Ahmed b. Ali b. Sabit. *Târîhu Medîneti's-selâm*. Nşr. Beşşâr Avvâd Ma'rûf. Beyrut: 21 cilt. Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, 1422/2001.
- el-Hillî, İbn Dâvûd. *Ricâlü İbn Dâvûd*. Thk. Seyyid Muhammed Sâdık Âl-i Bahrülulûm. Kum: Menşûrâtü Matbaati'l-Hayderiyye, 1392/1972.
- el-Hillî, Hasen b. Yûsuf b. Ali el-Mutahhar. *Ricâlü'l-allâme el-Hillî*. Thk. Muhammed Sâdık Âl-i Bahrülulûm. Necef: Menşûrâtü Matbaati'l-Hayderiyye, 2. Basım, 1381/1961.
- el-Himyerî, Seyyid. *Dîvân*. Nşr. Şâkir Hâdî Şükr. Beyrut: Menşûrâtü'l-Mektebeti'l-Haydariyye, 1432/2011.
- el-Hûî, Âyetullâh Ebû'l-Kâsım b. Alî Ekber b. Hâşim Müsevî Hûî. *Mu'cemü ricâli'l-hadîs ve tafsîlü tabakâti'r-ruvât*. Necef: Müessesetü'l-İmâm el-Hûî el-İslâmiyye, ts.
- Fığlalı, Ethem Ruhi. *İmâmiyye Şîası*. İstanbul: 1984.
- İbnü'l-Cevzî, Ebu'l-Ferec Cemâlüddîn Abdurrahmân b. Alî b. Muhammed el-Bağdâdî, *el-Muntazam fî târihi'l-mülûk ve'l-ümem*. Thk. Muhammed Abdülkâdir Atâ & Mustafa Abdülkâdir Atâ. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, ts.
- İbnü'l-Cezerî, Ebu'l-Hayr Şemsüddin Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Alî b. Yûsuf el-Cezerî, *Gâyetü'n-nihâye fî tabakâti'l-kurrâ'*. Beyrut: 2 cilt. Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1. Basım, 1427/2006.
- İbn Hacer, Ebu'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed el-Askalânî. *Tehzîbu't-Tehzîb*. Dâiretü'l-Maârifî'n-Nazzâmiye Hindistan: 12 cilt. 1326/1908.
- İbn Hacer, Ebu'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed el-Askalânî. *Lisânü'l-mîzân*. Thk. Abdülfettâh Ebû Gudde. Beyrut: Mektebü'l-Matbûâtî'l-İslâmiyye, 1. Basım, 1423/2002.

- İbn Hallikân, Ebu'l-Abbâs Şemsüddîn Ahmed b. Muhammed b. İbrâhîm b. Ebî Bekr b. Hallikân el-Bermekî el-İrbilî. *Vefeyâtü'l-a'yân ve enbâ'ü ebnâ'i'z-zamân mimmâ sebete bi'n-nakl evi's-semâ' ev esbetehü'l-'a'yân*. Thk. İhsan Abbas. Beyrut: 8 cilt. Dâru Sâdır, 1398/1978.
- İbn Hayr, Ebû Bekr Muhammed b. Hayr b. Ömer el-İşbîlî. *Fehresetü mâ revâhu 'an şüyûhihî mine'd-devâvîni'l-musannefe fî durûbi'l-'ilm ve envâ'i'l-ma'ârif*. Thk. Muhammed Fuad Mansûr. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1. Basım, 1419/1998.
- İbn Hidâyetullâh, Ebû Bekr b. Hidâyetillâh el-Kûrânî el-Merîvânî el-Hüseynî. *Tabâkâtü'ş-Şâfiyye*. Thk. Âdil Nüveyhiz. Beyrut: Zehâiru't-Türâsi'l-Arabî, 3. Basım, 1402/1982.
- İbnü'l-İmâd, Ebu'l-Felâh Abdülhay b. Ahmed b. Muhammed es-Sâlihî el-Hanbelî, Şezerâtü'z-zeheb fî ahbâri men zeheb. Thk. Abdülkâdir el-Arnaût & Mahmûd el-Arnaût. Dımaşk & Beyrut: 10 cilt. Dâru İbn Kesîr, 1. Basım, 1410/1989.
- İbn Kesîr, Ebu'l-Fidâ' İmâdüddîn İsmâîl b. Şihâbiddîn Ömer b. Kesîr b. Dav' b. Kesîr el-Kaysî el-Kureşî el-Busrâvî ed-Dımaşkî. *el-Bidâye ve'n-nihâye*. Beyrut: Mektebetü'l-Maârif, 1412/1991.
- İbn Şehrâşûb, Muhammed b. Alî b. Şehrâşûb et-Tabersî el-Mâzenderânî. Thk. Seyyid Muhammed Sâdik Âl-i Bahrululûm, *Meâlimü'l-'ulema*. Beyrut: Dâru'l-Edvâ, ts.
- İbn Tağrıberdî, Ebu'l-Mehâsin Cemâlüddîn Yûsuf b. Tağrıberdî el-Atâbekî el-Yeşbugavî ez-Zâhirî. *en-Nücûmü'z-zâhire fî mülûki Mısr ve'l-Kâhire*. Mısır: 16 cilt. Vizâretü's-sekâfe, 1383/1963.
- İbnü's-Salâh, Ebû Amr Takıyyüddîn Osmân b. Salâhiddîn Abdirrahmân b. Mûsâ eş-Şehrezûrî. *Ma'rifetü envâi ulûmi'l-hadîs*. Thk. Mâhir Yâsîn el-Fahl & Abdüllatîf el-Hemîm. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1. Basım, 1423/2002.
- el-İsfahânî, Ebu'l-Ferec Alî b. el-Hüseyn b. Muhammed b. Ahmed el-Kureşî. *el-Eğânî*. Thk. İhsân Abbâs vd., Beyrut: 25 cilt. Dâru Sâdır, 3. Basım, 1429/2008.

- İsnevî, Ebû Muhammed Cemâlüddîn Abdürrahîm b. el-Hasen b. Alî el-Ümevî el-İsnevî, *Tabakâtü's-Şâfi'iyye*. Thk. Kemâl Yûsuf el-Hût. Beyrut: 2 cilt. Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1. Basım, 1407/1987.
- el-Kâsımî, Muhammed Cemâlüddîn. *Kavâidu't-tahdîs min funûni mustalahi'l-hadîs*. Thk. Mustafa Şeyh Mustafa. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1. Basım, 1425/2004.
- el-Kâzımî, Seyyid Muhsin b. Hasen el-Hüseynî el-A'racî. *Uddetü'r-ricâl*. Thk. Riyâd Muhammed Habîb en-Nâsirî. Kum: 2 cilt. Müessesetü'l-Hidâye li-İhyâi't-Türâs, 1. Basım, 1415/1994.
- Keleşoğlu, Zeynep. "Taberî'nin Şiîlikle İtham Edilme İddiaları ve Bu İddiaların Değerlendirilmesi". *Turkish Journal of Shiite Studies*, 3 (2021/1), 93-119.
- Kettânî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ca'fer b. İdrîs el-Kettânî el-Hasenî. er-Risâletü'l-müstetrafe li-beyânî meşhûri kütübî's-sünneti'l-müserrefe. Thk. Ebû Alî (Ebu'l-Fazl) Muhammed el-Müntasır-Billâh b. Muhammed ez-Zemzemî b. Muhammed el-Kettânî. b.y. Dâru'l-Beşairi'l-İslâmiyye, 1414/1993.
- Kohlberg, Etan. "Some Zaydî Views on the Companions of the Prophet". *BSOAS*, 39 (1976), 91-98.
- Kohlberg, Etan. "Some Imâmî Shî'i Views on the Sahâba". *Jerusalem Studies in Arabic and Islam*, 5 (Jerusalem: 1984), 143-175.
- el-Mâmekânî, Abdullâh. *Tenkîhu'l-makâl fî ilmi'l-ricâl*. Thk. Muhyiddîn el-Mâmekânî. Kum: 39 cilt. Müessesetü Âl-i Beyt li-İhtâi't-Türâs, 1. Basım, 1381/1423.
- Kuzudişli, Bekir. *Şîa ve Hadis*. İstanbul: Klasik Yayınları, 2017.
- el-Muallim, Muhsin. *en-Nusb ve'n-nevâsib*. Beyrut: Dâru'l-Hâdi, 1. Basım, 1418/1997.
- Muhsin Emîn, Ebû Muhammed el-Bâkır Muhsin b. Abdilkerîm b. Alî el-Emîn el-Hüseynî el-Âmilî. *A'yânü's-Şîa*. Thk. Hasan Emî. Beyrut: 11 cilt. Dâru't-Teâruf li'l-Matbûât, 1403/1983.

- Mizzî, Ebu'l-Haccâc Cemâlüddîn Yûsuf b. Abdirrahmân b. Yûsuf el-Mizzî. *Tehzîbü'l-Kemâl fî esmâ'i'r-ricâl*. Thk. Beşşâr Avvâd Ma'rûf & Şuayb el-Arnaût. Beyrut: 35 cilt. Müessesetü'r-Risâle, 1. Basım, 1403/1983.
- en-Namâzî, el-Hâc Ali. *Müstedrekâtü ilmi ricâli'l-hadîs*. by.: 8 cilt. Müessesetü'n-neşri'l-İslâmî, 1426/2005.
- Necâşî, Ebu'l-Hüseyn (Ebü'l-Abbâs) Ahmed b. Alî b. Ahmed b. Abbâs en-Necâşî el-Esedî, *Fihrisü esmâi musannifi's-Şîa*. Beyrut: Şirketü'l-A'lemî lî'l-Matbûât, 1. Basım, 1431/2010.
- en-Neşşâr, Ali Sâmî, *Neş'etü'l-fikri'l-felsefî fi'l-İslâmî*, Kâhire: 3 cilt. Dâru'l-Maârif, 8. Basım, 1969.
- Nûr Velî, Abdülazîz Muhammed. *Eseru't-teşeyyu' 'alâ rivâyâti't-târîhiyye fî kar-ni'levveli'l-hicrî*. 1415/1994.
- Onat, Hasan. *Emeâl Devri Şîi Hareketleri ve Günümüz Şîiliği*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1. Basım, 1993.
- Önemli, Kadri "Ehl-i Sünnet ve Şîa'da Sahâbe Anlayışı", *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 8 (2021/3), 240-257.
- Öz, Mustafa, "Râfıziler". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 34/396. İstanbul: TDV Yayınları, 2007.
- Tekin, Peyman Ünügür. *"İmâmiyye Şîa'sında Cerh-Ta'dîl ve Bir Cerh Sebebi Olarak Sünnîlik"*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Fakültesi, Yüksek Lisans Tezi, 2011.
- Tokpınar, Mirza. "Abdurrazzak b. Hemmam (126-211/744-827)'in Şîilikle İtham Edilmesi Üzerine Bir İnceleme (I)". *Dinî Araştırmalar Dergisi*, 9 (2001), 77-92.
- Topgül, Muhammed Enes. *"Hadis Râvilerinde Şîilik Eğilimi"*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2010.
- Topgül, Muhammed Enes. "Bir Cerh Sebebi Olarak Teşeyyu' (Şîilik Eğilimi) Kavramına Tarihsel Bir Bakış". *M. Ü. İlâhiyat Fakültesi Dergisi*, 42 (2012/1), 47-76.

- Topgül, Muhammed Enes. "Erken Dönem Hadis Çalışmalarında Şiilik İthamları -Hadis Tarihi Çerçevesinde Bir İnceleme-". *M. Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 55 (2018), 52-77.
- et-Tüsterî, Âyetullâhî'l-Uzmâ Muhammed Takî et-Tüsterî. *Kâmusü'r-ricâl*. b.y.: 12 cilt. Müessesetü'n-neşri'l-İslâmî, 1427/2006.
- er-Rahîlî, Abdullah b. Dayfullah. *el-İmam Ebu'l-Hasan ed-Dârekutnî ve âsâruhu'l-ilmîyye*. el-Hadra & Cidde: Daru'l-Endelüs, 2000/1421.
- Sehâvî, Ebu'l-Hayr Şemsüddîn Muhammed b. Abdurrahmân b. Muhammed es-Sehâvî, *Fethu'l-muğîs bi-şerhi Elfiyyeti'l-hadîs li'l-'Irâkî*. Thk. Ali Hüseyin Ali. Kâhire: 4 cilt. Mektebetü's-Sünne, 1424/2003.
- es-Sübki, Ebû Nasr Tâcüddîn Abdülvehhâb b. Alî b. Abdilkâfi es-Sübki. *Tabakâtü's-Şâfiyyeti'l-Kübrâ*. Thk. Muhammed et-Tanâhî & Abdülfettâh Muhammed el-Hulv. Kâhire: 10 cilt. Dâru İhyâi'l-Kütübi'l-Arabiyye, 1. Basım, 1383/1964.
- Sem'ânî, Abdülkerîm b. Muhammed. *el-Ensâb*. Thk. Abdurrahman b. Yahya el-Muallimî el-Yemânî. Haydarabâd: 13 cilt. Meclisü Dâiretü'l-Maârifî'l-Osmâniye, 1382/1962.
- Sofuoğlu, Cemal. "Şia'nın Sahâbiler Hakkındaki Bazı Görüşleri". *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları*, 24 (1981), 533-538.
- es-Sülemî, Ebû Abdurrahmân Muhammed b. el-Hüseyn b. Muhammed. *Su'âlâtü Ebî 'Abdurrahmân es-Sülemî li'd-Dârekutnî fi'l-cerh ve't-ta'dîl*. Thk. Sa'd b. Abdillâh el-Humeyyid vd. Mektebetü'l-Melik: Riyâd, 1. Basım, 1427/2006.
- Süyûtî, Ebu'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî es-Süyûtî eş-Şâfiî, *Tabakâtü'l-huffâz*. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmîyye, 1. Basım, 1402/1983.
- Şahyar, Ayşe Esra Şahyar, "Hadis Tarihindeki Anlamı ve Kullanımı Bakımından Yedi Hâfız Kavramı ve Dönemi". *Hadis Tetkikleri Dergisi*, 11 (2013), 27-51.

- eş-Şehîd es-Sânî, Hasen b. Zeynüddîn. *et-Tahrîru't-Tâvûsî*. Beyrut: Müessesetü'l- a'lâ li'l-Matbûât, 1. Basım, 1408/1988.
- eş-Şibî, Kâmil Mustafa. *es-Sıla beyne't-tasavvuf ve't-teşeyyu'*. Beyrut: Dâru'l-Endülüs, 1982.
- eş-Şîrazî, Seyyid. Ali Hân *ed-Derecâtü'r-refîa fî tabâkati'ş-Şîa*. Beyrut: Müessesetü'l-Vefâ, 2. Basım, 1403/1983.
- Ya'kûb, Ahmed Hüseyin. *Nazariyyetü adâleti's-sahâbe ve'l-merci'iyye es-siyâsiyye fî'l-İslâm*. Beyrut: Dâru'l-mahacceti'l-beyda, 9. Basım, 1429/2008.
- Yâkût el-Hamevî, Ebû Abdillâh Şihâbüddîn Yâkût b. Abdillâh el-Hamevî el-Bağdâdî er-Rûmî. *Mu'cemü'l-büldân*. Beyrut: 5 cilt. Dâru Sâdır, 1397/1993.
- Yıldırım, Enbiya. "El-Hâkim en-Neysâbü'rî nin Şîlikle İtham Edilmesi". *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 57 (2016/1), 57-84.
- Zahîr, İhsân İlahî. *eş-Şîatü ve't-teşeyyu'u -fırak ve târih-*. Pakistan: Dâru's-Selâm, 1415/1995.
- Zehebî, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân et-Türkmânî el-Fârikî ed-Dımaşkî. *Tezkiretü'l-huffâz*. Thk. Zekeriyâ Umeyrât. Beyrut: 4 cilt. Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1. Basım, 1419/1998.
- Zehebî, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân et-Türkmânî el-Fârikî ed-Dımaşkî. *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*. Thk. Şuayb el-Arnaût vd. I-XXIII, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, 3. Basım, 1401-1405/1981-1985.
- Zehebî, Şemseddin Muhammed b. Ahmed b. Osman ez-Zehebî. *Ma'rifetü'l-kurrâi'l-kibâr 'ale't-tabakâti ve'l-âsâr*. Thk. Şuayb Arnaût & Sâlih Mehdî. Beyrut: 2 cilt. Müessesetü'r-Risâle, 2. Basım, 1408/1988.